

ERZİNCAN TARİHİ

2. CİLT

ERZİNCAN TARİHİ
CİLT II
“ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE ERZİNCAN”

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN

Bu kitabın tüm hakları Erzincan Valiliği ve
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir.
Kitapta yer alan bölümlerdeki tüm sorumluluk yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Haberleşme Adresi:

Erzincan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Atatürk Mahallesi Kültür Merkezi

Barış Manço Park İçi

Telefon:0 446 214 30 79

Faks:0 446 214 80 22

E-Posta:iktm24@kulturturizm.gov.tr

Erzincan Valiliği Yayınları

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları

ISBN: 978-975-17-4615-3

Erzincan-2020

FAHREDDİN BEHRAMŞAH'IN KİŞİLİĞİNİN TÜRKİYE SELÇUKLU-MENGÜCEKLİ İLİŞKİLERİNE TESİRİ*

Mesut ÇITAK**

Giriş

Melik Fahreddin Behramşah Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinden biri olan Mengücekliler döneminin en önemli yöneticisidir. Türkiye Selçuklu için Alaaddin Keykubat neyi ifade ediyorsa Mengücekliler içinde Melik Fahreddin Behramşah onu ifade etmektedir. Dönemin kaynakları Behramşah'ın akıllı, ahlaklı, tebaasına ve askerlerine şefkatli olduğunu, ilmi ve âlimleri himaye edip onlara bol ihsanlarda bulunduğunu, padişahlar arasında, bu yüksek vasıfları ile müstesna bir mevki kazandığını, zengin-fakir, yerli-yabancı farkı gözetmediğini, hükümdarlığı zamanında Erzincan'da huzur ve saadetin hüküm sürdüğünü yazarlar.

Bu bildiri; Behramşah'ın ailesini, kişiliğini, siyasi ve kültürel faaliyetlerini konu edinmektedir. Yaptığımız bu çalışma sonucunda Türk kültür ve medeniyeti açısından oldukça önemli bir kişi olan Behramşah'ın hayatı elimizden geldiği ölçüde ayrıntılarıyla ortaya konulacaktır.

Mengüceklî Beyliği, 1071 yılında Bizans İmparatorluğu ile Büyük Selçuklular arasında yapılan Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alp Arslan'ın kumandanlarından olan Mengücek Gazi tarafından Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar(Köğonya) il ve ilçelerini içine alan bölgede, XI. Yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştur.¹ Mengüceklî Beyliği Danişmendli Beyliği gibi bir güçlü bir siyasi yapı inşa edememiş olmasına rağmen varlığını iki yüzyıla yakın sürdürebilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Melik Fahreddin Behramşah'ın izlemiş olduğu dış siyasetin çok önemli bir yeri vardır; zira Melik Fahreddin o günün Anadolu'sunun hâkim gücü olan Türkiye Selçuklularına karşı daima dostane bir politika izlemiştir. Onun uzun bir saltanat süresine sahip olması da önemli bir ayrıntıdır. Melik Fahreddin iktidarda olduğu süre içinde Türkiye Selçuklu tahtında sırasıyla II. Kılıç Arslan (1155-1192), I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196), II. Süleyman-şah (1196-1204), III. Kılıç Arslan (1204-1205), II. Gıyaseddin Keyhüsrev (ikinci defa: 1205-1211), I. İzzeddin Keykavus (1211 -1220) ve I. Alaeddin Keykubad (1220-1237) bulunmuştur. Tüm bu sultanlarla iyi geçinmeyi başarabilmek kuşkusuz Melik Fahreddin Behramşah'ın ülke idaresinde ne kadar temkinli bir politika izlediğini göstermesi açısından oldukça önemlidir; zira kendinden sonra yerine geçen oğlu II. Davut babasının izlemiş olduğu akıllıca siyaseti izleyememiş ve Sonuçta kısa bir süre içinde beylik Türkiye Selçuklularına bağlanmıştır.

* Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu, (26-28 Eylül 2019), Bildiriler Kitabı, s. 505-514.

** Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, aymesmet@gmail.com

¹ Faruk Sümer, "Mengüceklülük", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 139.

Bildirimizin konusu Melik Fahreddin döneminin daha anlaşılır olması için ondan önceki dönemin de genel hatlarıyla bilinmesi gerekmektedir; zira tarihsel olaylar birbirlerine neden-Sonuç ilişkisi ile bağlıdır.

I. Melik Fahreddin Behramşah Öncesi Mengücekli Beyliği

I.I. Mengücekli Beyliği'nin Kökenleri

Mengücek adının Mengücek, Mengüç, Mengüş gibi değişik söylenişleri vardır. Mengücekliler'le ilgili önemli bilgiler içeren Cami'üd Düvel'de hem Mengücek hem Mengüç kullanılmış; Hafız Ebrunun mecmuasında ise Mengücek şeklinde yazılmıştır. Mengücekoğulları üzerinde ilk araştırmaları yapan M. Th. Houtsma adı Mengücek olarak kabul etmiştir.³

Mengü Orta Asya Türk dilinde "Tanrı" anlamındadır. Uygurlarda besmele karşılığı bir deyim olan "Mengü Tangü Gücindir"(Ölümsüz Tanrının Gücüyle) kelimenin "Tanrı" anlamı açık olduğu gibi Mengüberti (Tanrı- Verdi), Mengli (Tanrılı) manalarında da kullanılmıştır.⁴

Mengüceklilerin Oğuzların Kayı, Bayat, Karaevli, Akevli boylarından birine mensup olduğu tahmin edilmektedir; zira bu boylara ait olan doğan ongununa Divriği'deki Mengücekli dönemine ait eserlerde rastlanılmaktadır.⁵

I.II. Mengücek Gazi Dönemi

Beyliğin kurucusu olan Mengücek Gazi'nin Malazgirt Savaşında yer alıp almadığı hususu kaynaklarda net olarak geçmese de kaynak ve kitabelerdeki "*Gazi*" unvanı onun bu büyük savaşa katıldığını kanıtlamaktadır; ayrıca Cami'üd Düvel Mengücek Gazi'nin bazen tek başına bazen Danişmendlilerle birlikte Gürcü, Abhaz ve Rumlara karşı savaştığını yazmaktadır.⁶

Mengücek Gazi'nin giriştiği fetihler sırasında şehit olduğu anlaşılmakta ise de, ölüm tarihi tespit edilememektedir. Ona ait olduğu sanılan Sultan Melik Türbesi sıvaları üzerinde yer alan Farsça bir metin onun nerelere hâkim olduğu bilgisinin yanı sıra şahsiyeti konusunda da bizlere bilgi vermektedir. Bu Farsça metin şu şekilde tercüme edilmektedir: "*Bilgin, adaletli, ülkeler açıcı, halkın sığınağı, Erzurum, Erzincan, Kemah, Diyarbakır illeri ile kalelerinin fatihi, dinsiz ciğerlerini dağlayan boyunlarını kılıçla vuran, arslan yaradılışı padişah Allah ruhunu dinlendirsın, mezarını nurlandırısın, günahlarını bağışlasın ve Naim cennetinde konuklasın*".⁷

² Müneccim Baş Ahmed Dede tarafından Arapça olarak yazılan bu eser yaratılıştan 1670 yılına kadar olan olayları kapsar.

³ Nejdett Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s. 27.

⁴ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 27.

⁵ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 31.

⁶ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 7. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 74.

⁷ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 33.

I.III. İshak Bey Dönemi

Mengücek Gazi'nin ölümünden sonra, yerine oğlu İshak geçmiştir. İshak Bey'in ilk icraatı Malatya'yı yağmalamak olmuştur; ancak onun bu davranışı kendisine karşı güçlü bir ittifak kurulmasına neden olmuştur. İshak Bey'in Malatya'ya saldırmasının ardında yatan asıl neden Artuklu Belek Gazi'nin Dersim ve Palu'yu Mengüceklielerin elinden almasıdır. İshak Bey Malatya'ya 1118 yılında saldırdığında şehir I. Kılıçarslan'ın dul hanımı olan Ayşe Hatun tarafından idare ediliyordu. Kılıçarslan'ın ölümünden sonra bu hatunla Belek Gazi evlenmişti. Belek Gazi'nin Haçlılar üzerine seferde olması İshak Bey tarafından fırsat olarak görülmüş ve şehre saldırılmıştı. Belek Gazi, bu saldırıya karşılık vermek için hazırlıklara başladı ve 514 (1120) tarihinde Kemah'a girdi. Belek Gazi ile başa çıkamayacağını anlayan İshak, Bizans İmparatorluğu'nun Trabzon valisi Konstantin Gabras'ın yanına giderek ondan yardım istedi.⁸

İshak Bey'in Trabzon valisi Konstantin Gabras ile ittifak kurması üzerine Belek Gazi'de Danişmendli Melik Gazi ile ittifak kurdu. İki taraf kuvvetleri Gümüşhane'nin Şiran mevkinde karşılaştı. Savaşın sonucunda Konstantin Gabras ve İshak Bey esir düştü. Gabras yüklü bir fidye karşılığında serbest kalırken İshak Bey kayınpederi olan Danişmendli Melik Gazi'nin tavassutuyla fidye ödemeksizin serbest kaldı. Danişmend Gazi'nin bu tutumuna öfkelenen Belek Gazi kurmuş olduğu ittifaktan ayrıldı.⁹

İshak Bey atlattığı bu badireden sonra bir daha kendini tehlikeye düşürecek herhangi bir faaliyetin içine girmemiş; kayınpederi Danişmend Gazi'nin himayesi sayesinde ömrünün sonuna kadar beyliğini yönetebilmiştir.

İshak Bey'in ölümünde sonra beylik iki kol halinde devam etmiş. Erzincan-Kemah kolunu Davut adındaki oğlu; Divriği kolunu da Süleyman adlı oğlu idare etmeye başlamıştır.¹⁰

I.IV. Kemah-Erzincan Mengücekoğulları

Bu kolun ilk meliki İshak'ın oğlu Davut'tur. Ancak torununun adı da Davut olduğu için ona I. Alaaddin Davut demek daha doğru olacaktır. Melik Alaaddin ile ilgili ilk bilgiler Camiü'd Düvelde bulunmaktadır.¹¹ Alaaddin Davut babası İshak'ın ölümünden sonra 1142-1162 yılları arasında beyliği idare etmiştir. Patrik Mihael'in eserinde "Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'dan yana olduğu için Danişmendli Meliki Nizameddin Yağıbasan Kemah Emirini öldürttü" dediği Kemah beyi Alaadin Davut olsa gerektir.¹² Alaaddin Davut'un ölümünden sonra yerine oğlu Fahreddin Behramşah geçmiştir.

II. Fahreddin Behramşah Dönemi

⁸ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 77

⁹ Ali Öngil, "Mengücekler" *Türkler Ansiklopedisi*, C:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 453.

¹⁰ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 78.

¹¹ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 43.

¹² İlhan Erdem, "Doğu Anadolu Türk Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi*, C:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 395.

Behramşah Mengüceklilerin Erzincan- Kemah kolunun en önemli yöneticisidir. Beylik o yaşadığı sürece siyasi varlığını devam ettirmiş ölümüyle birlikte de kısa süre içinde Türkiye Selçukluları tarafından siyasal varlıklarına son verilmiştir. Behramşah dönemi Erzincan ve çevresinde yaşayan halk huzur bulmuş; hayvanların dahi yaşamı gözetilerek kışın soğuktan ve açlıktan telef olmamaları için bazı tedbirler alınmıştır. Behramşah dönemini daha iyi tahlil etmemiz için onun siyasal, kültürel vb. alanlarda ne tür faaliyetler içinde olduğunu açıklamamız gerekmektedir. Bunu yaparken de ilk olarak kişiliği hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk; zira onun kişilik özellikleri siyasi ve kültürel tüm faaliyetlerini etkileyen temel unsur olmuştur.

II. I. Fahreddin Behramşah'ın Kişilik Özellikleri

İbni Bibi El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'yye adlı eserinde onun Mengücek Gazi soyundan geldiğini ve Sultanın damadı olduğunu yazmıştır.¹³ Eşinin ismi İsmeti Hatun'dur.¹⁴ Babası Davutşah olup Dedesi İshak Bey'dir. Kendisinden sonra Erzincan'ı Davutşah, Şebinkarahisar'ı Muzaffereddin Muhammed, Kemah'ı Selçukşah adlı oğulları idare etmiştir.¹⁵

Fahreddin Behramşah ile ilgili en tafsilatlı bilgiler İbni Bibi'nin El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'yye adlı eserinde yer almaktadır. İbni Bibi Fahreddin Behramşah'ın üstün kişiliğini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Nefsinin olgunluğu tabiatının iyiliği, huyunun güzelliği, hizmetinin yüceliği, aklının yetkinliği, adaletinin enginliği, şefkatin fazlalığı, konuşmasının açıklığı, ahlakının güzelliği ve merhametinin fazlalığı ile tanınmış olup, dünyanın seçkinlerinden, insanların önde gelenlerinden, padişahların ünlülerinden ve yöneticilerin en iyilerindendi"*.¹⁶

İbni Bibi Fahreddin Behramşah ile ilgili bu övgü dolu sözleri ifade ettikten sonra övgüsünün haklılığını ispat etmek istercesine onunla ilgili şu örnekleri vermiştir. Bu örneklerden ilki onun acıma, bağışlama ve şefkat duygularıyla alakalıdır; zira kışın kar yağmasına bağlı olarak hayvanların yaşayacağı yiyecek sıkıntısının önüne geçmek için arabalarla dağların ve ovaların kuytu yerlerine bol miktarda ot ve hububat koydurmuştur. Bu sayede ağaçlardan ve otlardan yararlanamayan vahşi hayvanlar ve kuşlar yaşamlarına devam etmişlerdir. Bir diğer örnek ise yeni evlenecek insanlara yardım etmesiyle alakalıdır. O düşün evinin yiyecek ihtiyacını karşılar, çiftin ev eşyasını temin eder damadın damatlığını gelinin de gelinliğini hediye ederdi.¹⁷

Fahreddin Behramşah ilim ve zanaat erbabına kıymet verir ve onları himaye ederdi. Genceli Nizami onun adına ithafen *"mahzenü'l-esrâr"* adlı eseri yazmıştır. O da Genceli Nizami'ye yaptığı bu iş karşılığında 5 bin dinar, 5 baş rahvan katır, değişik cinsten

¹³ İbni Bibi, *El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, (trc. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 101.

¹⁴ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri I*, (trc. Tahsin Yazıcı), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, s. 99.

¹⁵ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 82.

¹⁶ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 101.

¹⁷ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'yye*, s. 101.

üzerinde koşumları bulunan 5 baş at, kıymetli hilat, pahalı elbiseler, az bulunur süs eşyası ve işlenmiş mücevherleri hediye etmiştir.¹⁸

Bir diğer özelliği de ileri görüşlü bir devlet adamı olmasıdır; zira beyliğin merkezini Kemah'tan Erzincan'a taşımıştır. Bu sayede beyliğin bayındırlığa ve kentsel yaşayışa önem veren bir hükümet durumuna girmesini kolaylaştırmıştır. Kemah arazisi ve kalesi askeri amaçlara hitap ederken Erzincan geniş ovası ve yol kavşağında olması hasebiyle her türlü gelişmeye müsait idi.¹⁹

Onun kullanmış olduğu künye şu şekilde olup oldukça uzundur; Ebul Muzaffer Fahrüddin Behramşah bin Davut bin İshak, nasir emir'ül müminin. Ayrıca kızı Turan Melik'in Divriği'deki darüşşifasındaki kitabesinde El- Melik, es Said unvanları vardır.²⁰ Sikkelerde geçen diğer unvanlar ise: Emir-i İsfahsalah- ı kebir (en büyük general başkomutan)Nasır'üd Din (İslam Dinine Yardımcılık eden)Meli'kül Ümera (Beylerbeyi)Fahr'üd dünya (yeryüzünün övüncü). Behramşah'a verilen bu unvan ve lakaplardan onun daima halkının hizmetinde olan iyi bir devlet adamı olduğunu çıkarabiliriz.

Behramşah'ın vefat tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1225 tarihi olduğu tahmin edilmektedir. Ölüm tarihinde olduğu gibi mezarının da nerede olduğu konusu tam olarak netlik kazanamamıştır. Behramşah'ın, Erzincan'a çok yakın mesafede bulunan Ula Köyü'nde halkın "Behramşah Türbesi" olarak adlandırdığı bir kümbette metfun olduğu sanılmaktadır; bununla birlikte 1939 Erzincan depreminin yıkıcı etkisi ile türbeden geriye herhangi bir iz kalmamıştır.

II. II. Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcü seferi ve Fahreddin Behramşah

Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcü ülkesine sefere çıkmasına sebep olan gelişmenin aslı bir evlilik teklifi idi, zira Gürcü melikesi büyücü bir kadının II. Kılıç Arslan'ın oğulları ile ilgili methine inanmış ve bu on bir kardeş arasından biriyle evlenmek için şehzadelerin en güzelini en ahlaklısını seçmek için büyücü kadını Anadolu'ya göndermişti. Büyücü kadın melikenin seçim yapmasını kolaylaştırmak için şehzadelerin resimlerini çizebilecek yeteneğe sahip ressamı yanına alarak şehzadelerin bulunduğu diyarları ziyaret etmiş ve her birinin resmini çizdirmişti. Büyücü kadın Gürcü ülkesine dönünce şehzadelerin resimlerini ve özelliklerini Melike Tamara'ya verince Melike Tamara on bir kardeş arasında kendisiyle evlenmeye en layık olanın Rükneddin Süleymanşah olduğuna karar vermiş ve bu kararını da Sultan II. Kılıç Arslan'a mektupla iletmişti. Sultan II. Kılıç Arslan melike Tamara'nın evlilik teklifini oğlu Rükneddin Süleyman'a iletince genç şehzade bu evlilik teklifine çok öfkelenmiş ve niyetinin melike ile evlenmek olmadığını tam tersine onun ülkesini alarak kiliselerini camiye çevireceğini

¹⁸ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 102.

¹⁹ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 45.

²⁰ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 44.

babasına söylemiştir.²¹ Filhakika Rükneddin Süleymanşah'ın Gürcü melikesine olan öfkesi sultan olunca da geçmemiş ve ilk iş olarak Gürcü seferine çıkmıştır.²²

Rükneddin Süleymanşah Gürcü seferine çıkmadan önce ordusunun gücünü artırmak maksadıyla hâkimiyeti altındaki idarecilerden kendisine destek birlikleri göndermesini istemiştir. Rükneddin Süleymanşah'ın bu emrine icabet edenlerden biri de Selçuklu ailesinin damadı olan Fahreddin Behramşah 'tır.²³ Fahreddin Behramşah hiçbir duraksamaya meydan vermeden kendisine gönderilen emre itaat etmiş ve sultanla beraber Gürcü seferine çıkmıştır.

Selçuklu ordusu Gürcü ordusunu yenmek üzere olduğu sırada sultana ait çetri taşıyan süvarinin bir çukura yuvarlanması sonucu Selçuklu ordusu sultanın öldüğünü zannetmiş ve bu duruma bağlı olarak bir kargaşa çıkmıştır. Gürcü ordusu bu kargaşadan yararlanarak Selçuklu ordusunu geri çekilmeye mecbur etmiş²⁴ ve Fahreddin Behramşah gibi bazı önemli komutanları da esir etmiştir. Dönemin koşullarında bir esirin serbest kalmasının yolu fidye ödemekten geçiyordu; ancak Gürcüler onun erdemli bir şahsiyet olduğunu bildikleri için kurtuluş akçesi almaksızın Fahreddin Behramşah'ı serbest bırakmışlardır.²⁵

II. III. Selçuk Ailesi İçinde Arabulucu (II. Kılıçarslan ile Oğlu Kutbeddin Melikşah Arasındaki Sulhu Sağlamıştır)

Behramşah'ın yerine getirdiği önemli görevlerden biri de II. Kılıç Arslan kendi oğulları ile arasında meydana gelen taht kavgasında hakemlik yapmasıdır; zira II. Kılıçarslan ülkeyi onbir oğlu arasında bölüştürmüş en büyük oğlu Kutbeddin Melikşah'a Sivas ve çevresini vermişti.²⁶ Kutbeddin Melikşah en büyük kardeş olması nedeniyle kendisine layık görülene razı olmayarak gözünü Konya tahtına dikmiş ve babasına karşı mücadeleye başlamıştı.²⁷ Kutbeddin Melikşah arzusuna ulaşmak maksadıyla eniştesi Behramşah'ı kendisine destek yaparak Konya'ya gitti ve babası ile savaşa tutuştu. Baba ile oğlun birbiri üzerine saldırıya geçmesine engel olmaya çalışan Behramşah aracılığıyla sulh sağlandı ve Sonuçta Kutbeddin Melikşah Sivas'a geri döndü. Baba ile oğlun arasının açılmasına sebep olan vezir İhtiyarüddin ise bütün aile fertleriyle birlikte Sivas güzergâhında Türkmenler tarafından bir baskın neticesinde öldürüldü.

²¹ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, 98- 100.

²² Gürcü Melikesinin evlilik teklifini başka bir Türk soylusu olan Saltuk Bey'in torunu Muzaffereddin kabul edecektir. Rükneddin Süleymanşah'ın onur kırıcı bulduğu bu evlilik hakikaten Muzaffereddin 'in aşağılanması sebep olmuştur; zira Gürcü melikesi Muzaffereddin 'den sıkılarak başka biriyle evlenerek onu tekrar Anadolu'ya göndermiştir.

²³ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 101.

²⁴ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 104.

²⁵ Sümer, "Mengüçöklüler", C:29, s. 140.

²⁶ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsaremetü'l- Ahbar*, (trc. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 23.

²⁷ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 49.

II. IV. Selçuk Hatun ile İzzeddin Keykavus'un Evliliği

Fahreddin Behramşah'ın Selçuk Hatun adlı kızı I. İzzeddin Keykavus ile evlenmişti. Bu kıza Selçuk hatun denmesinin sebebi annesinin Selçuk ailesinden geliyor olması idi.²⁸ Selçuk hatun ile I. İzzeddin Keykavus arasındaki evlilik hadisesinin nasıl cereyan ettiği mevzusu İbni Bibi'de oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu ayrıntılı anlatıma göre evlilik çağına ulaşan sultan I.İzzeddin Keykavus devlet büyükleri ile yaptığı meşveret neticesinde Fahreddin Behramşah'ın kızıyla evlenmeye karar vermişti. I.İzzeddin Keykavus aldığı bu kararı Fahreddin Behramşah'a iletmek üzere değerli hediyelerle birlikte bir elçilik heyetini Erzincan'a göndermiştir. Fahreddin Behramşah kızına sultanın talip olmasına çok sevinmiş ve evlilik hazırlıklarını yapmak için üç ay süre istemişti. Bu üç aylık süre zarfında mücevher işlemeli başörtüleri, kıymetli kupa, sırmalı paha biçilmez elbiseler, altın ve gümüş kaplar, ev eşyaları ve kâseler, kıymetli kitaplardan oluşan bir çeyiz hazırlamıştı.²⁹ Çeyiz hazırlıkları bitince dönemin fazıllarından biri olan Kadı Şerefeddin hazırlıkların tamam olduğunu bildirmek maksadıyla Erzincan'dan Sivas'a hareket etti. Sultan onu büyük bir ihtişamla karşılayarak layık olduğu ölçüde ağırladı. Sultan İzzeddin Keykavus Kadı Şerefeddin ve ileri gelen kişileri bir araya toplayıp onların her birinin önüne altın ve gümüşle süslenmiş tabaklar içinde ve üzerinde rakamla yazılı olarak 1000, 500, 200, 100, 50 miskal ağırlığında altınlar koydurdu. Devrin müftüsü İmam Kadı Humam Sadreddin Lahaveri nikâhı kıydı. Sultan başlık parası olarak Melik Fahreddin Behramşah'ın kızına yarısı peşin yarısı sonradan ödenmek üzere 100 bin kırmızı altın dinar verdi.³⁰

İzzeddin Keykavus gelini Erzincan'dan getirmek için Emir-i Meclis Mübarezeddin Behramşah ve bazı beylerin hanımları görevlendirildi. Gelin alma heyeti Erzincan'a bir menzil yaklaşınca sarayın dadıları, hocaları, itibarlı hatunları, ayan ve havas karşılama için hazırlık yaptı; davulla, zurnayla, bayrak ve sancakla heyet karşılandı.³¹ Şehre girince misafirler için sofralar kurulduktan sonra ziyafet verildi. Ertesi gün Emir-i Meclis Sultan'ın gönderdiği hediyeleri Fahreddin Behramşah'a takdim etti. Eğlence zamanlarından arta kalan zamanlarda Melik, 300 büyük, orta ve küçük hil'atı; 300 bin sultani dinarı; üzerlerinde takımları bulunan atlarla birlikte Emir-i Meclis'e gönderdi. Hazırlanan gelin alayı Sivas'a yaklaşınca iki tarafın hatunları atların üzerinde şehre girerek melikeyi Sultanın haremine teslim ettiler.³²

Fahreddin Behramşah kızı Selçuk Hatun'u sultan İzzeddin Keykavus'a vermekle Selçuk ailesi ile daha önceden var olan akrabalık bağlarını daha da güçlendirerek Türkiye Selçuklularının en önemli müttefiki olduğunu bir kez daha ispatlamıştır.

II. V. Fahreddin Behramşah ve Mevlana

²⁸ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 199.

²⁹ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 201.

³⁰ İbni Bibi, *İbni Bibi, El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 203.

³¹ Bugün dahi Anadolu'da bu gelenek devam etmektedir.

³² İbni Bibi, *El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iyye*, s. 204.

Sultanu'l Ulema adıyla bilinen Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled sufi bir aileye mensup olup XIII. yüzyılın başlarında Afganistan'ın Belh şehrinde yaşamaktaydı. Zaman zaman minberlerde görüşlerine katılmadığı zahir ulemasını özellikle de Fahreddin Er Razi'yi şiddetle eleştirdiği için bilhassa onun kışkırtmasıyla Harizimşah Alaeddin Muhammed Tekiş ile arası açılmıştır.³³ Artık Belh'te rahat edemeyeceğini anlayan Bahaeddin Veled ailesini ve müridlerini de yanına alarak önce Semerkant'a gitmiştir.³⁴ Semerkant'ta bir süre kalan Bahaeddin Veled Küfe'den Mekke'ye geçmiş oradan da Suriye üzerinden Anadolu'ya geçmiştir. Sipehsalar Menakıbnamesinde Bahaeddin Veled'in Anadolu'da ilk uğradığı şehrin Erzincan olduğu yazmaktadır. Sipehsalar'a göre Erzincan'da kısa bir müddet kalan Bahaeddin Veled sonrasında Erzincan Akşehir'ine geçmiş ve burada Fahreddin Behram Şah'ın hanımı İsmeti Hatun'un yaptırdığı hankahta bir yıl kadar oturduktan sonra Konya'ya geçmiştir. Sipehsalar Mevlana'nın bu sırada on dört yaşında olduğunu yazar. Eflâkî ise onun Şam yoluyla önce Malatya'ya geldiğini, oradan Erzincan'a geçtiğini, Erzincan'da fazla kalmadan Akşehir'e gittiğini, burada İsmet Hatun'un yaptırdığı medresede dört yıl kaldığını yazmaktadır.³⁵

Eflâkî ile Sipehsalar'ın rivayetleri birleştirilip Sultan Veled'inki ile mukayese edilirse Bahaeddin Veled'in 1220'de Bağdat'tan Mekke'ye gittiği, dönüşte Şam yoluyla Anadolu'ya geldiği, Malatya'dan geçerek Erzincan'a, oradan da Erzincan Akşehir'ine ulaştığı çıkarımına varılması akla daha uygun gelmektedir.³⁶

II. VI. Genceli Nizami ve Fahreddin Behramşah

Genceli Nizami, Firdevsî'nin destansı şiir türünü zirveye taşımakla kalmamış, manzum aşk hikâyelerinin en büyük ustası unvanını kazanmış, Fars edebiyatında hamse türünün kuruculuğu pâyesini elde etmiş büyük bir şairdir. Hayatı hakkında çok fazla malumat bulunmamakla beraber UNESCO tarafından şairin doğum tarihi 1141 olarak kabul edilmiştir.³⁷ Ayrıca UNESCO tarafından 1991 yılı Nizami yılı olarak kabul edilmiştir. Nizami dindar bir kişiliğe sahip olup Bâtınîliğe şiddetle karşı çıkmış, şiirlerinde Ehl-i sünnet inancını dile getirmiş, Hz. Peygamber ve dört halife için övgüler yazmıştır.

O çalışmalarıyla Mevlana Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî-i Şîrâzî, Hâfız-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Molla Câmi ve Emîr Hüsrev-i Dihlevî gibi büyük şairlere ilham kaynağı olmuştur. Nizaminin günümüze ulaşan tek eseri hamsesidir. Eserin tamamlanması yaklaşık 35-40 yıl sürmüştür. Hamsede yer alan ilk mesnevi Fahreddin Behramşah adına yazılan Mahzenü'l Esrar'dır. Mahzenü'l Esrar 2400 beyitten oluşmaktadır. Hamsede yer alan diğer mesneviler ise Husrev-ü Şîrîn, Leylî vü Mecnûn, Heft Peyker, İskender-nâme'dir.³⁸

³³ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri I*, s. 93.

³⁴ Mevlana bu sıralarda 5- 6 yaş civarında bulunmaktadır.

³⁵ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri I*, s. 100.

³⁶ M. Nazif Şahinoğlu, "Bahaeddin Veled", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 461.

³⁷ Mehmet Kanar, "Nizami-i Gencevi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 183

³⁸ Mehmet Arslan, "Türk Edebiyatında Hamse", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* C. 5/S. 9, (2007), s. 305- 322.

Mahzenü'l Esrar'da Melik Fahreddin Behramşah ile ilgili örnek bir beyit aşağıda verilmiştir.³⁹

“Altı bucağın, yedi feleğin riyasız padişahı, dokuz dairenin (yedi felek ile arşı ve kürsi) merkez noktası Behram Şah, öyle bir şahtır ki savaş gününde onun kahramanlığından Behram Gur'un kudreti karınca gibi kalır. Yüksek gücüyle şahların başbuğu, geniş bilgisiyle cihanın ünlüsüdür. Cihan mülkünü halka bağışlar, hem “Ermen” hükümdarı hem “Rum” şahıdır. Saltanat tahtının şerefi, hilafet postunun ulusudur. Rum diyarının fatihi “Abhaz”ın galibidir.”

Sonuç

Erzincan deprem bölgesinde olmasından ötürü tarihsel süreç içinde önemli tahribatlara uğramıştır. Ancak şehir özellikle yol kavşağında bulunması nedeniyle devamlı suretle insanlar tarafından yaşamak için tercih edilmiştir. Bu duruma bağlı olarak farklı devlet ve beylik Erzincan tarihi içinde yer almaktadır. İşte bu beyliklerden biri de Mengücekoğullarıdır. Maalesef depremler Mengücekoğullarının izlerini neredeyse Erzincan'dan tamamen silmiştir. Oysa bir şehrin tarihi o şehrin kimliğini belirleyen en önemli unsurdur. Kuşkusuz yıkılıp giden yapıları geri getirmemiz mümkün değildir; ancak Erzincan'ın tarihi kimliğini bir nebze de olsa aydınatabilecek tarihi kayıtlar sayesinde önemli olay ve kişileri unutturmamak milli bir görevdir. İşte Erzincan tarihi içinde müstesna bir yeri olan kişilerden biri de Melik Fahreddin Behramşah'tır. O Mengücekoğulları Beyliği'nin en önemli ismidir.

Melik Fahreddin Behramşah'ın hayatına dair önemli hususları yazımızda elimizden geldiğince anlatmaya çalıştık bu verdiğimiz bilgilerden hareketle onu önemli kılan sebepler şunlardır;

- 1-Altmış yıldan fazla Mengüceklî Beyliği'ni idare etmiştir.
- 2-Türkiye Selçuklu Sultanı'na damat olmuş, kızını Türkiye Selçukluya gelin vermiştir
- 3-Kendisine ünlü şair Nizami “Mahzenü'l Esrar” adlı eserini sunmuştur.
- 4-Büyük anlaşmazlıklarda hakem rolünü oynamıştır.
- 5-Gürcü seferi gibi önemli mücadeleler de Selçukluya destek olmuştur.
- 6-Ekonomik açıdan beyliği zenginleştirmiş ve ilk Mengüceklî parasını bastırmıştır.
- 7-İlmi ve ilim adamlarını desteklemiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri I*, Trc. Tahsin Yazıcı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.

Arslan Mehmet, “Türk Edebiyatında Hamse”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007), s.305- 322.

Erdem İlhan, “Doğu Anadolu Türk Devletleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.383- 424.

İbni Bibi, *El-Evamirü'l Alaiyye fi'l- Umuri'l Ala'iiyye*, Trc. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

³⁹ Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, s. 47.

Kanar Mehmet, "Nizami-i Gencevi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:33, TDV Yayınları, İstanbul 2007. s.183- 185.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayi, *Müsaremetü'l- Ahbar*, Trc. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Öngil Ali, "Mengücekler" *Türkler Ansiklopedisi*, C:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 452-460.

Sakaoğlu Nejdett, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971.

Sümer Faruk, "Mengüçüklüler", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 138- 142.

Şahinoğlu M. Nazif, "Bahaeddin Veled", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C:4, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 460- 462.

Turan Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 7. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.